

A LÁTOTT KÉP DILEMMÁI

GOMBA, BUDAPEST, MÓRICZ ZSIGMOND KÖRTÉR

ÉPÍTÉSZEK ARCHITECTS: SZABÓ LEVENTE, GYÜRE ZSOLT SZÖVEG TEXT: SOMOGYI KRISZTINA FOTÓK PHOTOS: SZENTIRMAI TAMÁS

Schall József 1943-as épületét, egy építészeti pályázat 2. díjas tervét anno a körtéri forgalom átalakulása hívta életre, a jobb oldali közlekedésre való áttérés és a villamos pályáknak a tér közepén való, körkörös szervezése tette szükségessé. A nyertes pályaművek mindegyike kör alakú épületre tett javaslatot, reagálva az íves házak és a sínpályák által kialakított körtér karakterre. Schall terve eleganciája, finomsága, átjárhatósága miatt valósulhatott meg. Az emblematikussá vált körtető alatt három zárt blokkban kapott helyet a forgalomirányítás és a jegyvásárlás. A légies pavilonépület hangsúlyos jelenlétté lett. A Gomba felújítása 2014 nyarára lezárult. Remélhetőleg olyan sikerrel szervezi majd maga körül az életet, mint az az archív fotókon látható.

Hiroshi Sugimoto Architecture fotósorozatát nézegetem: mint sűrű ködön át, úgy sejlenek fel az ikonikus épületek lap-lap után. Nincs éles kép, nincs hol megálljon a szem, nincs hol lehatárolódjon a gondolat. Az elmosódó formákon túlra fut minden nézési kísérlet, nem áll meg magán a házon, hanem absztraktabb irányokba nyit. Tülnézni a házon: ezt az utat most a körtéri Gomba kapcsán járom be. Pedig az épület mutatja a múltját, csak úgy, mint a Szabó Levente vezette építészek kortárs értékszemléletét. Ami messzebb visz, az a különböző kontextusokba való illesztés problémája: az időbeni és térbeni összefüggések.

A Gomba épülete, Lövei Pál művészettörténésznek köszönhetően, 1997-ben védettség alá került. De mit is hoz magával egy ilyen értékdeklaráció? A felújítás előtti állapotról készült képeken jól látható, hogy az ezredfordulót alig élte meg az épület. Méltatlanul, lepusztulva, büdösen, saját omladékában feküdt. Építészek, várostervezők közül többen lemondtak róla, a 4-es metró első szabályozási tervében is bonthatóként szerepelt. Nagy a kontraszt a mával: a felújítás során lényegivé egyszerűsödött forgalmi épület, a penge körtető alatt lévő karcsú pillérek szerkezete, a három oldalról nyitott, átjárható légies pavilon ma egyértelműen

érvel amellet, hogy a Gomba védendő nemzeti kincs.

Mi vezetett a korábbi, áldatlan állapothoz? Természetesen a karbantartás és felújítás hiánya, de az elhagyatottság közvetlen oka a forgalmi használat csökkenése. Az első komoly ütés az egyik helyiség trafóházzá való alakítása volt, még a 70-es években. A kiesett funkció és a helyére kerülő zúgás, az elektromos veszélyt jelző tábla elidegenítő hatása sok mindenért okolható. Aztán elkerültek onnan a sínek is, nem volt miért áthaladni a Gombán. Csökkent az átláthatóság: a belső tér becsukódott, magába fordult.

Ha a fenntartás nem kötődik természetes használathoz, hanem extra feladatként marad a tulajdonos nyakán, annak mifelénk pusztulás lesz a vége. Itt is ez történt. Ezért állítom, hogy az értékmegőrzés és a használat nem kizárják, hanem éppen erősítik egymást. A védett épületet nem az élettől és az ezzel járó változásoktól kellene védeni, hanem a rossz beavatkozásoktól. Az étellel telített ház túlélési esélyei sokkal nagyobbak, mint amelyiket múzeumi tárgyként zárnak el. A Gomba kapcsán ez a kérdéskör azért kerül előtérbe, mert az építészeti szempontból egyértelműen pozitív végeredmény megosztja a műemlékvédelemmel foglalkozókat. Annak ellenére ödzkodnak a felújítás láttán, hogy a lehetséges forgatókönyvek közül a legszerencsésebb valósult meg.

Maradjunk még a funkcionál: a Gomba megmentése 2009-ben indult el egy ötletpályázat formájában. Akkor a kérdés nyitott volt, teljes volt a szabadság, de a bizonytalanság is. Ez elgondolkodtató: egyfelől akkor már ismert volt a 4-es metró útvonala, így egy körtéri megálló létesítése. A Gombának azonban a várostervezők és közlekedéstervezők nem osztottak lapot. Másrészt a kiírónak, az önkormányzatnak sem volt ide vonatkozó víziója, hanem az építészeketől várt „megvalósítható, verseny- és piacképes” építészeti ötleteket. Vajon hogyan lehet összemérni a különböző funkciókra adott különböző építészeti válaszokat? A pályázatra majd 70 terv érkezett be: a zsűri által kiemelt elképzeléseket végignézve

érezhető, hogy a megőrzést igen tágra értelmezték, a Gomba gyakran nem önálló műként, hanem csak fizikai testként, részként maradt volna meg. Lehetett volna, kilátótorony, bicikliközpont, körbefutó tetőterasz vagy zöld pont. Csak az nem, ami volt: közlekedést kiszolgáló épület.

A rá- és beépítési víziók láttán kifejezetten puritánnak és tiszteletteljesnek mondhatjuk a Gombát felújító építészek értékszemléletét. Összességében jó, hogy az ötletpályázat teljesen szabaddá tette a kérdéskört, és hogy a megbízó végül egy fegyelmezett, empatikus, de bátor terv mellett voksolt. Illetve két terv mellett: az egyik első és második helyeztet együtt kérte fel továbbtervezésre. Ez okozhatott volna feszültséget, de a Hetedik Műterem Kft. és a Gyüre Építésműterem együttműködése kulturált egyetértésben zajlott.

A Hetedik Műterem pályázati anyaga a pavilon mobilitáshoz kapcsolódó asszociációit kívánta erősíteni, sínen eltolható, transzparens üveg-felületekben gondolkodott. A pályázat és a tervezés közötti időszakban a Szabó Levente vezette team a radikálisan mobil elképzeléstől az eredeti tervhez jobban közelítő fal-üveg architektúra felé fordult. A megvalósult elképzelés az elegáns épületszerkezeti elemeket, így a pillérsorokat és a penge, körbefutó tetőt még jobban artikulálja. Schall eredeti tervét véve alapul, megerősödött a transzparencia gondolata: kint és bent, itt és ott kötődik össze. A tervezettség mindenre kiterjedő figyelmének köszönhetően mindez abszolút redukált eszközökkel. A tetőn nincsenek dobozok, a szerkezetek síkban találkoznak, az üvegpanelek hajlítottak. A Gomba lényegivé lett. Ikonikusabb. Pontosabban artikulált. Olyanabb. És éppen ez okoz konfliktust a műemlékes szakemberekkel, akik „a teljes anyagi valóságában való felújítás” mellett érvelnek. Vajon mennyire értelmezhető szabadon az építészetű mű? – nézек az épületen túlra. Redukálható-e az egyes szerkezetekre, anyagokra, felületekre? És, ami a Gomba esetében

különös érdekes, tekintheti-e a felújítás alapjának a mai tervező az eredeti elképzelést, a szellemiséget, és mai anyagokkal, technológiákkal „javíthat-e” az épületen? Végül: milyen mértékben adaptálandó a megváltozott helyzethez egy műemlék épület?

Ez azért is fontos, mert miközben folyik az építészműemlékes elméleti vita, az élet egy más síkon hömpölyög tovább. A funkció folyamatos keresgélését és az építészetten kívüli szereplők messze szaladó akaratait nehéz kordában tartani. Közben statikus és építész a nyugati oldalon megsüllyedt pengetető fokozatos visszaemelésén dolgozik sikerrel. Lépcsőről-lépcsőre erősítették, javították a meglévő vasbetonszerkezetet, rekonstruálták, amit lehetett. Kettős valóság. Az érdekérvényesítések

változó erőterében Szabó Leventékék igyekeztek felkészíteni a Gombát arra a pulzáló vendéglátós valóságra, amely majd odaköltözik. A három zárt tér központi bútorlemei olyan kompakt design tárgyak, amelyek számos funkciót rejtnek magába, ezzel is csökkentve a látható elemek számát. A konzekvens, modernista design személet mindenre kiterjed: az ajtókon lévő piktogramokra, avagy a tipográfiai megoldásra, az építés adatait tartalmazó feliratra.

Az építészek biztos értékszemlélettel igyekeztek egyben tartani a Gomba megjelenését és az eredeti terv szellemiségét. Ez az állapot ma még tiszta, de a beköltöző tartalmak megjelenésére senkinek sincsen rálátása. Vajon milyen lesz a belakott állapot? Hol ér véget a tervezettség? Mi is az épített mű, így mi a kritika tárgya? A mindennapok felől nézve az épület nem izolált alkotás, nem különíthető el a bele, rá és köré épülő látványoktól. A körtéren járva ez már most elgondolkodtató. A televíziónyokból adódik, hogy a Gomba aurája kicsi, szinte véget ér az épületnél. A terület határa jól olvasható, ez a bazalt kiskockakővel kirakott terület. Szépen megoldott. Nincs azonban összhangban a tér burkolatával, ami itt-ott nem is vesz tudomást a Gombáról, hiszen az áramló mozgásoknak ellentétes mintázatokat mutat.

Ha jobban körülnézünk, sok a vitatható helyzet: a metró szellőzői nem abban a síkban dőlnek, mint a korábbi téralakítás parterrei, a metró liftjeinek felépítménye és a Gomba viszonya nem értelmezhető. A három etapban felújított körtér építészeti megoldásai, a térre kikerülő szobrok, melegedőkövek, táblák, megálló és padok nincsenek összhangban. Vizualisan zajos lett a hely. Bár minden elem tervezett, sőt minden egyes helyről szakmai viták is folytak, a téren ma megállva inkább a viták zavarát sikerült bebetonozni, mintsem egy közös elképzelést.

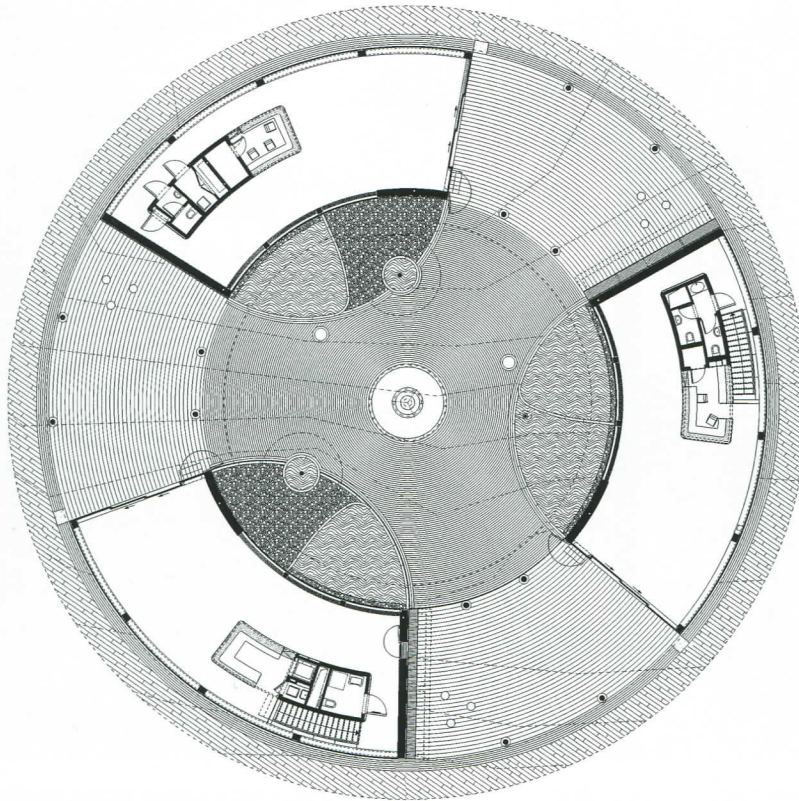
A Gomba, mint épület jól értelmezhető önálló állítás. A körtéren azonban nincs rend. Az épített környezet hű módon tükrözi a valóságot. Egy olyan világot, amelyben bizonytalanok a funkciók, de uralkodik a konzumálás, nem adódnak össze a tudások, szándékok és energiák. A fotókon átszűr az érzés: a tervezettség nagyobb összefüggésekben nem értelmezhető. Vajon ez kinek a dolga?

DILEMMAS OF THE VIEW

THE „MUSHROOM” AND BEYOND

The structure referred to as the Gomba („Mushroom”) has been a protected monument since 1997. Its conditions preceding the facelift project illustrates that the building hardly survived until the turn of the millennium. Several architects and city planners gave up on it, and even the first scheme of the underground line No. 4 presents it as a structure that might be demolished. The contrast with the present is striking: the building for traffic has been simplified into essential through modernization, the structure of the slender pillars beneath the circular blade roof, the airy permeable pavilion open from three sides is an obvious proof of the fact that the structure forms part of the national heritage and is thus to be protected. Salvage of the building was

EREDETI TERVEZŐ ORIGINAL PLANS:
SCHALL JÓZSEF (1942)
 GENERÁLTERVEZŐ GENERAL DESIGN:
HETEDIK MŰTEREM KFT.
 FELELŐS TERVEZŐK LEADING ARCHITECTS:
SZABÓ LEVENTE, GYÜRE ZSOLT
 ÉPÍTÉSZ MUNKATÁRSÁK FELLOW ARCHITECTS:
SIMON ORSOLYA, KOHOUT DÁVID,
BIRI BALÁZS
 TÁJÉPÍTÉSZET LANDSCAPE:
CSONTOS CSENGEY, GYÜRE BORBÁLA
– GEUM MŰTEREM KFT.
 TARTÓSZERKEZET FRAME:
NAGY ANDRÁS – BEND-STAT KFT.
 ÉPÜLETGÉPÉSZET HVAC:
CSER ILDIKÓ – CSER & CSER MÉRNÖKI
IRODA BT.
 FELELŐS ELEKTROMOS TERVEZŐ ELECTRICAL ENGINEERING:
BARNA GÁBOR – DEDUCTOR BT.,
BALÁZS PÉTER – ARTVILL KFT.
 ÉPÜLETSZERKEZETEK STRUCTURES:
DR. KAKASY LÁSZLÓ, DR. DOBSZAY
GERGELY – KAKASY ÉS TÁRSA KFT.
 KIVITELEZŐ MAIN CONTRACTOR:
VORTEX ÉPÍTŐ KFT.

launched in 2009 when a tender for architectural concepts was published.

The realized concept lends more articulation to the elegant structural constituents. As a result, the rows of pillars and the wrap-around roof are even more pronounced. Based on the original plans by Schall, the idea of transparency was born: outside and inside, here and there are connected. Designers paid due care and attention to every single detail here and applied means absolutely reduced. There are no boxes on the roof, structures meet in plane, the glass panels are bent and curved. The building has thus been transformed into an essential structure, which is even more iconic and more precisely articulated than before.